

The new frontier

Ambacht is in. Het is de 'nieuwe luxe', zoals ook dit jaar weer te zien was op de Salone in Milaan. Kort voordat de beurs daar losbarstte, vond in Amsterdam onder de titel Crafted een symposium plaats waarin het 'nieuwe ambacht' centraal stond.

Het symposium werd georganiseerd door Femke Glas (projectmedewerker BNO) en Monika Auch (vrije vormgever, bestuurslid BNO) samen met het platform BNO Vrije vormgeving, ter gelegenheid van de presentatie van het boek 'Vrije vormgeving. Mapping Dutch conceptual crafts'. Presentator Marjan Unger legde uit hoe goed die titel gekozen was. Er moet een nieuw gebied in kaart worden gebracht, nog gedeeltelijk onbekend en met onduidelijke grenzen. Vrije vormgeving is de term voor werk dat verder gaat dan de grenzen van het traditionele ambacht, en zich daarmee begeeft op terrein dat eerder exclusief toebehoorde aan industrieel design en vooral aan de beeldende kunst. Dat roept regelmatig grensschermutselingen op met deze vakgebieden. Wat onderscheidt vrije vormgeving van kunst, van ambacht, van design? Gelukkig wisten de sprekers zich aardig buiten het gehakketak over termen te houden. Ze verkenden vanuit zeer verschillende invalshoeken de aard en de grenzen van het vak.

Hoofd boven hand

'Wij stellen hier in Nederland nog altijd het hoofd boven de hand', betoogde Liesbeth den Besten, kunsthistorica en mede-oprichter van Think Tank, een Europese organisatie voor de toegepaste kunsten. Het hoofd, stelde zij, houdt zich bezig met ideeën, concepten. De hand vertegenwoordigt de vaardigheid, het traditionele ambacht. Lange tijd bestond er, zeker in de theorievorming, een strikte scheiding tussen die twee. Binnen de ambachten gold: eerst de techniek, dan het idee. De krachtige verbinding met het handwerk stond vernieuwing in de weg. Kunstenaars en designers houden zich in deze visie vooral bezig met concepten, en willen zich daarbij niet op voorhand laten beperken door techniek of materiaal. Eerst het idee, dan de techniek. Toch zijn er de laatste jaren ook tegendraadse bewegingen gaande. Simpel gezegd: designers herontdekken het ambacht, terwijl ambachtsmensen steeds meer conceptueel gaan werken. De nieuwe aandacht voor het ambacht heeft verschillende gezichten. Veel designers, aldus Den Besten, hebben in wezen een romantische, ouderwetse visie op ambacht. Het gaat hen vooral om kwaliteiten als tijd, toewijding en vakmanschap, of om uiterlijke kenmerken als imperfectie en een exotische uitstraling. Interessanter vindt ze de werkwijze van iemand als Jurgen Beij. Hij verdiepte zich in de techniek van het porselein beschilderen, en wist er vervolgens

een nieuwe draai aan te geven met het servies '3042 minuten' voor Tichelaar. De porseleinschilders van het bedrijf kregen bijvoorbeeld een beperkte tijd om het servies te beschilderen, waardoor elk onderdeel op een verschillende manier 'onaf' bleef. Het concept bestaat uit een nieuwe manier van denken over ambacht en vakmanschap. Hier naderen design en vrije vormgeving elkaar. Onder vrije vormgevers ziet Den Besten een snelle ontwikkeling in de richting van een conceptuele en reflecterende blik op het vak. Daarbij beperkt de vrije vormgever zich niet meer tot één vaardigheid: allerlei technieken tot en met de meest geavanceerde technologie passen in de moderne gereedschapskist. Het daadwerkelijk vervaardigen van een ontwerp wordt vaak uitbesteed aan (ambachtelijke) bedrijven. Waar ligt dan nog de grens met de beeldende kunst? Den Besten concludeerde dat die grens eigenlijk vooral zit in de vrije vormgever zelf, die zich geworteld voelt in de geschiedenis van het ambacht en ook in het meest conceptuele werk die wortels als uitgangspunt neemt.

Passie of zekerheid

Socioloog en beeldend kunstenaar Hans Abbing benaderde het vraagstuk van een heel andere kant. Als kunstenaar voelde hij zich op deze bijeenkomst een outsider, bekende hij. Kennelijk is er 'iets' waardoor hij zich als kunstenaar ziet, terwijl het publiek in de zaal zich 'vrije vormgever' noemt. Waar zit hem dat in? Met de systematiek van de socioloog ging Abbing een lange lijst van potentiële verschillen langs. Het gebruik van traditionele methodes; auto-noom of in opdracht werken; functionaliteit; het is een kleine greep uit de onderscheidingscriteria die hij noemde. De bruikbaarheid ervan was, zoals hij liet zien, in de meeste gevallen minimaal. Veel kenmerken waren evengoed op beeldende kunst als op vrije vormgeving van toepassing. Significante verschillen vond hij pas bij artistieke en professionele status en inkomensverdeling. Gechargeerd gesteld: de kunstenaar duikt daar op als iemand die zijn vak uitoefent met meer passie dan professionaliteit, in die zin dat artistieke status, de magie van het vak, belangrijker is dan financiële zekerheid. De kunstenaar is volgens Abbing dan ook vaker afkomstig uit een geëerd milieu, waardoor hij zich vrijer voelt om te kiezen voor avontuur en risico. De vrije vormgever probeert zijn of haar passie te combineren met bestaanszekerheid, en zoekt houvast bij traditionele technieken. Zijn houding ten opzichte van geld is

wat professioneler of, zo men wil, realistischer. Met gedrevenheid heeft dat, benadrukte Abbing, niet zoveel te maken; eerder met de keuzemogelijkheden die mensen hebben.

Inspiratie van het tastbare

De Amerikaan Warren Seelig is vrije vormgever en docent. Hij noemde zijn vakgebied 'material studies'. Seelig gelooft in 'material intelligence'. In elk materiaal, hoe banaal ook, bevindt zich informatie of 'intelligentie', die door een kunstenaar kan worden gezien en bevrijd, 'mits het instinct niet gedempt wordt door het intellect'. Voor dergelijke kunstenaars is het materiaal de bron en motor van ideeën. Dat is een persoonlijke aangelegenheid; material intelligence is niet universeel maar betekent voor elk individu iets anders.

Hij illustreerde zijn verhaal met een inspirerende serie dia's van zeer uiteenlopende 'vrije vormgevers'. Hun basismaterialen waren even gewoon als ongebruikelijk. Afvalmateriaal (drijfhout, lege frisdrankblikjes, oude lappen), voedsel, metaal of textiel. Hun kunst ging over kleding, sieraden en gebruiksvoorwerpen, en had soms een sterk sociale component (het werk 'Knitting Nation' van Lizz Collins en Garrick Ram, waarbij een groot aantal mensen samen enorme vlaggen breiten). Volgens Seelig is het materiaal voor al deze mensen het hart van hun werk, of ze nu uit ambacht of beeldende kunst afkomstig zijn. Seelig stelde dat veel hedendaagse kunstenaars zijn doorgeslagen in het conceptuele denken. Bij zijn eigen studenten constateert hij 'een bijna biologische behoefte om te werken met echte, tastbare materie'. En volgens hem geldt dat voor de maatschappij als geheel. De overheersing van het virtuele roept een steeds sterker verlangen op naar het tastbare.

Nieuwsgierige pioniers

En de vrije vormgevers zelf? Een zevental van hen gaf tussen de lezingen door een korte presentatie. Daaruit bleek dat ze zich in hun werk zelden bekreunen om de vraag in welk hokje ze passen. Hooguit wordt dat, zoals Hill Driessen aangaf, een punt als je ergens subsidie voor aanvraagt... Ze starten vanuit een ambacht: keramist, edelsmid, textielontwerper. Maar nieuwsgierigheid en vernieuwingsdrang brengen ze op het spoor van steeds geavanceerdere technieken. Vaak leidt dat tot samenwerking met andere disciplines en gespe-

Marlies Hummelen
is freelance tekst-
schrijver en mediator

Presentator Marjan Unger verkent met het publiek de vrije vormgeving.

cialiseerde bedrijven. Zo vertelde Babs Haenen hoe ze ooit 'verleid werd door de klei'. Tegenwoordig zet ze haar diepgaande kennis van keramiek in bij het ontwikkelen van decoratieve gevelbekleding, waar- bij ze intensief samenwerkt met architecten. Doreen Westphal, opgeleid als kostuumontwerper, onderzoekt nu de mogelijkheden van Ultra High Performance Concrete voor serviesgoed. Voor sieradenmaker Machteld van Joolingen is de computer haar belangrijkste gereedschap geworden. Hill Driessen combineert fotografie, druktechnieken en dragers als textiel of cortenstaal tot veelgelaagde oppervlakken. Soms is de conceptuele component nadrukkelijker aanwezig, zoals in het werk van Erik Kuiper, die 'de derde huid' van architectuur en siera- den verbindt, of Monique Horstmann, die in haar werk commentaar levert op de positie van de vrouw. Maaïke Roozenburg onderzoekt wat het oplevert als haar ruw 'gekleide' servies door haarzelf, door een ambachtsman of machinaal wordt vervaardigd. Uiteindelijk ontstaat er iets dat voor de buitenwacht niet meer te benoemen valt als kunst, ambacht of design. Vernieuwing van het vak heeft onbekend terrein blootgelegd waarin gretig wordt gepioneerd. Deze dag was alvast een boeiende verkenningstocht.

Warren Seeligs studenten hebben de biologische behoefte te werken met echt, tastbaar materiaal.

Marlies Hummelen

bno.nl/crafted
bno.nl/publicaties

Duik dieper in de materie en discussieer verder op de site bno.nl/crafted, met nog meer foto's van 'Crafted' en lezingen van sprekers. Het boek 'Vrije vormgeving. Mapping Dutch conceptual crafts', onder redactie van Monika Auch en ontworpen door Svea Gustavs, is te verkrijgen via bno.nl/publicaties.

Maaïke Roozenburg presenteert haar onderzoek met ruw gekleide servies.